

BRÜSSZEL INTÉZET

ANTISZEMITA ELŐÍTÉLETESSÉG
A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN
KUTATÁSI JELENTÉS

**Antiszemita előítéletesség a mai magyar társadalomban
Kutatási jelentés**

Budapest, 2014

A Tett és Védelem Alapítvány megbízásából a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet 2013 novemberében kutatást végzett az antiszemita előítéletek gyakoriságáról, erősségéről és a zsidóellenes előítéleteket tápláló csoportokról a magyar társadalomban. A kutatás kérdőíves módszerrel történt, a 18 éves és idősebb népességet reprezentáló 1200 fős minta személyes megkérdezésével. A minta kisebb torzulásait a KSH adatait felhasználva matematikai eljárással, úgynevezett súlyozással korrigálták, és így a minta pontosan tükrözi a szavazókorú lakosság településtípus, nem, életkor és iskolai végzettség szerinti összetételét. A közölt adatok hibahatára a teljes mintában a válaszok megoszlásától függően legfeljebb ± 3 százalék. A mérési eljárás a Kovács András által kidolgozott koncepcióra épült,¹ a kutatás során túlnyomóan az általa 1995 óta többször alkalmazott kérdőívet használtuk, ami lehetővé teszi az adatok időbeli változásainak bemutatását.

1. Az antiszemita előítéletesség mérése

Az előítéletekkel foglalkozó elméletek szerint az előítéletnek több rétege, dimenziója van. Ilyen dimenzió az előítélet tartalma - a kognitív antiszemitizmus -, az előítélet érzelmi intenzitása - az affektív antiszemitizmus - és az előítélet motiválta diszkriminációs készség. Ezeket az elméleteket követve az empirikus előítélet-kutatások rendszerint arra törekszenek, hogy az előítéletességet mindhárom dimenzióban mérjék, majd ezeknek a mérési eredményeknek az összegzésével állapítsák meg, hogy mekkora az előítéletes csoport aránya a vizsgált népességben. A mostani kutatás során is ezt a módszert alkalmaztuk. Külön kérdéscsoporttal mértük az előítéletesség tartalmát, azaz hogy milyen előítéletes sztereotípiákat fogadnak el a megkérdezettek a zsidókról, és azt, hogy milyen érzelmeket tanúsítanak irántuk - azaz mennyire találják ellenszenvesnek őket, és mennyire idegenkednek a velük való kapcsolattól. A diszkriminációs készséget mérő kérdéseket az előítéletek tartalmát mérő kérdések közé illesztettük be. Az első lépésben ennek a mérés-sorozatnak az eredményeit mutatjuk be.

1.1 A kognitív antiszemitizmus

Az antiszemita előítéletesség tartalmát egy - az elmúlt két évtizedben többször alkalmazott - kérdéssorral mértük. A megkérdezetteket arra kértük, hogy ötfokú skálán jelezzék, mennyire értenek egyet nyolc kijelentéssel. Az 1. táblázat azok arányát mutatja, akik a kijelentésekkel teljesen illetve inkább egyetértettek (5 és 4 skálaérték)

1. táblázat

A zsidóellenes előítéletesség tartalma

(egyetértés különféle kijelentésekkel, százalék)

	év	teljesen egyetért	egyetért
	2006	12	19

¹ Kovács András, A kéznél lévő Idegen. Antiszemita előítéletek a rendszerváltozás utáni Magyarországon. POLGART Kiadó, Budapest 2005. ; The Stranger at Hand. Antisemitic Prejudices in post-Communist Hungary. Brill, Leiden – Boston 2011.

A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát	2011	14	21
	2013	11	18
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat			
	2006	10	17
	2011	14	20
	2013	15	19
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	2013	12	15
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból			
	2006	5	7
	2011	8	12
	2013	6	9
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát			
	2006	5	10
	2011	7	12
	2013	5	11
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne			
	2006	8	12
	2011	9	12
	2013	7	8
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt			
	2006	7	7
	2011	5	9
	2013	4	7
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások			
	2006	8	13
	2011	9	17
	2013	7	15

A kijelentéssor két olyan kijelentést tartalmaz, amelyek hagyományos, vallási eredetű zsidóellenességet – antijudaizmust – jeleznek (*Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne*; *A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt*); négy olyan kijelentést, amik igen gyakori zsidóellenes sztereotípiákat fejeznek ki (*A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát*; *Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat*; *A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni*

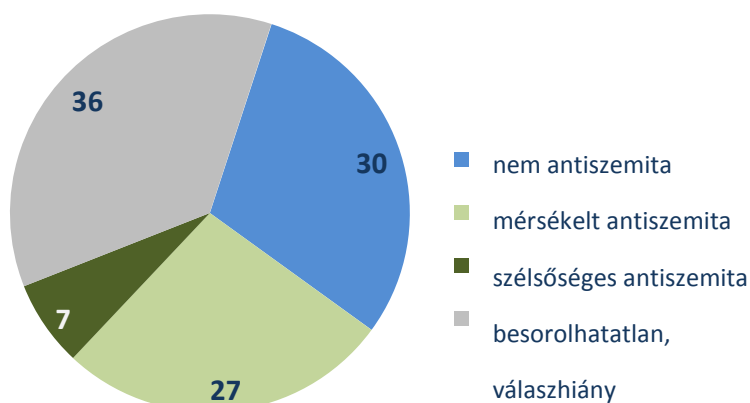
céljaik elérése érdekében, mint mások; túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon); és két olyan kijelentést, amelyek a zsidókkal szembeni diszkriminációra való készség megnyilvánulásaként értelmezhetők (A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból; Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát).

Mint a táblázat adatai mutatják, 2013-ban a zsidóellenes kijelentésekkel a megkérdezettek 11-34 százaléka ért egyet. A legtöbben a „zsidó világösszeesküvés” sztereotípiáját fogadják el, a legkevesebben a vallási eredetű antijudaizmust jelző kijelentéseket. A zsidók elleni diszkriminációt a megkérdezettek 15-16 százaléka támogatná. Ha a vizsgált sztereotípiák időbeli változását vesszük szemügyre, akkor azt látjuk, hogy 2006 és 2011 között - egy kijelentés kivételével - jelentősen megnőtt az ezekkel való egyetértés gyakorisága, 2011 óta viszont valamelyest csökkent a zsidóellenes sztereotípiákat elfogadók aránya.

Az előítéletes sztereotipizálást mérő kijelentések támogatása vagy elutasítása alapján három csoportot hoztunk létre, mégpedig úgy, hogy összegeztük minden egyes válaszadó skálaértékeit a nyolc kijelentésre adott válaszok értékeinek összeadásával. Ezen az úton a legalacsonyabb skálapontszám 8, a legmagasabb pedig 40 lehetett. Az első csoportba azokat soroltuk, akik elfogadnak esetleg néhány előítéletes sztereotípiát, de válaszaik összessége alapján alacsony pontszámot értek el a skálán (8-20 pont), a másodikba, akik közepesen előítéletesnek mutatkoztak (21-30 pont), a harmadikba pedig azokat, akik pontszámaik alapján szélsőséges antiszemiták (31-40 pont).² A számítások alapján azt az eredményt kaptuk, hogy a válaszadók 47 százaléka az első csoportba került, 42 százaléka a mérsékelt antiszemiták és 11 százaléka a szélsőséges antiszemiták csoportjába tartozik, 36 százalékuk pedig – a válaszmegtagadások illetve a „nem tudom” válaszok miatt - nehezen besorolható (lásd 1. ábra).

1. ábra

Kognitív antiszemitizmus – a zsidóellenes kijelentések elfogadása alapján képzett csoportok (százalék)

² A besorolásnál csak azokat vettük számításba, akik mind a nyolc kérdésre válaszoltak (N = 764). A mintából 44 fő (4 százalék) egy kérdésre sem válaszolt.

A 2. táblázat azt illusztrálja, hogy a fenti csoportbesorolás jól tükrözi az antiszemitizmus intenzitásában lévő különbségeket a csoportok között.

2. táblázat

Az egyes antiszemita kijelentések elfogadása az antiszemitizmus szerinti csoportokban (százalék)

	szélsőséges antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	nem antiszemiták, sztereotipizálók
A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát	94	33	11
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat	98	54	16
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	91	45	6
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások	91	40	4
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból	83	24	1
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	45	22	2
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne	81	22	3
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt	53	20	4

A 2. táblázat azonban azt is mutatja, hogy az alacsony skálapontszámot elért csoport tagjainak is több mint egytizede elfogadja a két legelterjedtebb antiszemita sztereotípiát, tehát őket inkább a mérsékelt antiszemiták csoportjába kell sorolni. *Így azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a teljes mintának a 35-40 százaléka biztosan elfogad több-kevesebb antiszemita sztereotípiát, 7 százaléka pedig – ebben a dimenzióban – szélsőséges antiszemitának tekinthető. A másik oldalon a teljes minta körülbelül egynegyede biztosan mentes mindenféle antiszemita előítéllettől, és a maradék több mint egyharmad az adott válaszok alapján egyik kategóriába sem sorolható.*

1.2 Az affektív antiszemitizmus

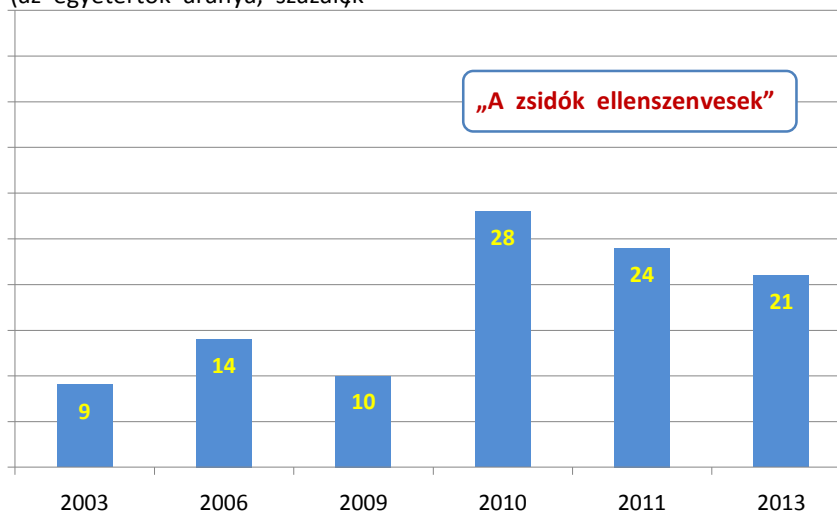
Az előítélet kutatói általában egyetértenek abban, hogy a csoportokkal szemben érzett érzelem – gyűlölet, ellenszenv, elutasítás, távolságérzet – jobb indikátora az előítéletességnek, mint negatív sztereotípiák elfogadása, amelyek lehetnek a tanult „társadalmi tudás” részei, anélkül, hogy bármilyen érzelmek kötődnének hozzájuk. Ezért kutatásunk során három kérdéssel is mértük, hogy milyen fokú a Magyarországon élő zsidókkal szemben érzett ellenszenv, milyen erős az antiszemita érzület a vizsgált népességben.

Elsőként azt kértük a megkérdezettektől: mondják meg, inkább ellenszenvesek, vagy inkább nem ellenszenvesek számukra a zsidók. Az eredményeket a 2. ábra mutatja. Mivel ez a kérdés több korábbi felmérésben is szerepelt, az ábrából az időbeli változások is leolvashatók.

2. ábra

A zsidók érzelmi elutasítása, 2003-2013

(az egyetértők aránya, százalék)

A legfeltűnőbb az, hogy a zsidóellenes érzületeket kinyilvánítók aránya 2010-ben rendkívül magasra ugrott. Az 1990-es évektől egészen 2010-ig ez az arány 10 százalék körül ingadozott – a választási években magasabb, azok között alacsonyabb volt –, de 2010-re a korábbi legmagasabb érték kétszeresére emelkedett. Ez az arány aztán lassan csökkenni kezdett, és 2011-ben 21 százalékot tett ki – de így sem tért vissza a 2010 előtt mért szintekre.

A második kérdés, amivel az antiszemita érzületek erősségét vizsgáltuk, egy úgynevezett „rokonszenv-hőmérő” volt: az interjúalanyokat arra kértük, hogy egy kilencfokú skála segítségével mondják meg, rokonszenvesek vagy ellenszenvesek-e nekik a felsorolt etnikai csoportok. A felsorolt hét etnikai csoportra vonatkozó válaszokat a 3. ábra mutatja.

3. ábra

Rokonszenv-hőmérő, 2006-2013, átlagok

9: nagyon rokonszenves, 1: nagyon ellenszenves

	2006	2007	2009	2010	2011	2013
arabok	3,87	3,66	4,37	4,04	3,93	4,06
cigányok	3,33	3,03	3,39	3,64	3,63	3,69
négerek	4,55	4,24	4,72	4,26	4,48	4,20
románok	4,70	4,00	4,11	4,23	4,44	4,26

kínaiak	3,77	3,80	4,09	4,01	4,11	4,12
svábok	5,38	5,48	5,75	4,86	5,14	4,96
zsidók	5,02	5,00	5,24	4,47	4,61	4,53

A 3. ábrából kiderül, hogy a megkérdezettek általában véve nem rokonszenveznek az országban élő etnikai csoportokkal: a hét csoportból öt valamennyi felmérés során a skála középtékénél (5) alacsonyabb értéket ért el, ami azt jelzi, hogy inkább ellenszenves, mint rokonszenves volt a megkérdezettek számára. Ezzel szemben a „svábok” és a zsidók egészen 2009-ig az inkább rokonszenves térfélen helyezkedtek el, ezután azonban mindkét csoport esetében nagy esés következett be, mígnem 2013-ra az összes csoport inkább ellenszenves, mint rokonszenves volt a minta tagjainak szemében. Valamennyi felmérés során a cigányok jelentek meg a leginkább ellenszenves csoportként, bár figyelemre méltó, hogy az irántuk érzett ellenszenv 2009 után csökkent. A zsidók iránt érzett ellenszenv 2011-ben volt a legerősebb, azóta – akárcsak az előző kérdés esetében – valamelyest mérséklődött.

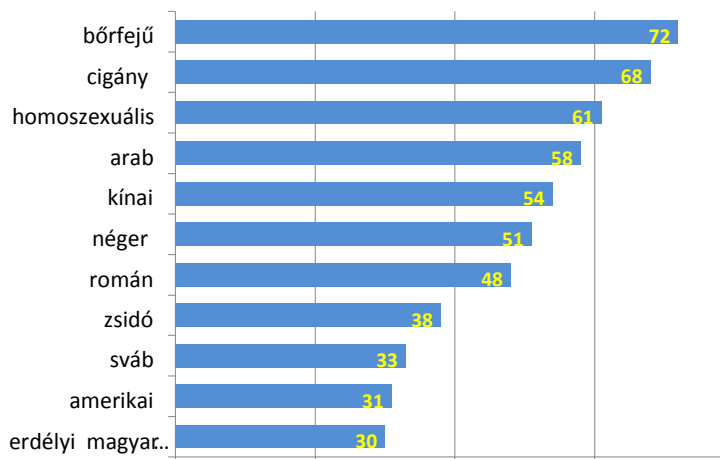
A harmadik kérdés, amellyel a zsidóktól – és más etnikai, illetve életmód-kisebbségektől – való idegenkedést, a „társadalmi távolságot” mértük, gyakran alkalmazott eszköz a szociológiai vizsgálatokban. Az interjúalanyoktól azt kérdeztük, hogy hozzájárulnának-e ahhoz, hogy a szomszédságukba költözzön a felsorolt csoportok egy tagja.

4. ábra

Társadalmi távolság különféle csoportoktól

„Nem járulna hozzá, hogy a szomszédságába költözzön egy...”

(százalék)

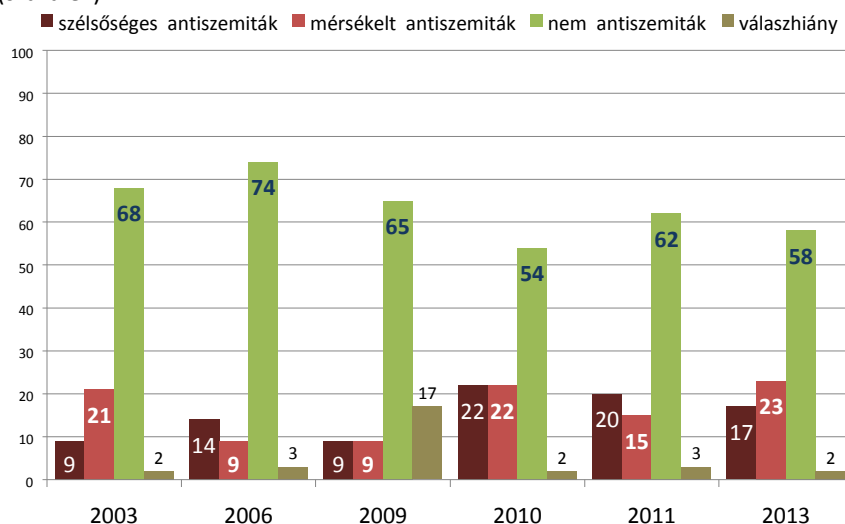
Az eredmények ismét csak a „másság” elutasításának magas fokát jelzik: a megkérdezettek körülbelül egyharmada egyik csoport képviselőjét sem látná szívesen szomszédként. A legelutasítottabb csoportok a bőrfejűek, a cigányok és a melegek. A zsidók – az erdélyi magyarok, az amerikaiak és a svábok után – a kevésbé elutasított csoportok közé tartoznak, mindazonáltal a minta több mint egyharmada nem látna szívesen zsidó szomszédot.

Az antiszemita érzületet mérő első két kérdésre adott válaszok összegzése alapján képet alkothatunk arról, hogy mekkora az antiszemita érzületet táplálók aránya a magyar népességben³. Mint az 5. ábra mutatja, ez az arány 2010-ben volt legmagasabb. Ekkor a minta 22 százaléka a szélsőséges, és további 22 százaléka a mérsékelt antiszemiták között jelent meg, a nem antiszemiták aránya viszont csak 54 százalék volt. 2010-ről 2011-re az antiszemiták aránya együttesen 44-ről 35 százalékra csökkent, majd 2013-ra szélsőségesen antiszemita csoport nagysága csökkent ugyan, a mérsékelt antiszemiták aránya azonban újra növekedett, így együttes arányuk a legutóbb 40 százalék volt. Általában véve azt mondhatjuk, hogy 2010 után a felnőtt lakosság mintegy négytizede táplál erős vagy mérsékelt antiszemita érzületet.

5. ábra

Az érzelmi antiszemiták arányának alakulása 2003-2013

(százalék)

1.3 Az antiszemiták aránya a mai magyar társadalomban

Az antiszemita gondolkodású és az antiszemita érzelmű csoportok – bár nyilvánvalóan nagyban átfedik egymást – nem azonosak, tagjaik nem feltétlenül ugyanazok. A kemény, aktív és mozgósítható antiszemita magot azok alkotják, akikre a zsidóellenesség mindkét dimenziójában erőteljes antiszemitizmus jellemző. Ezért az elemzés következő lépéseként azt vizsgáljuk meg, mekkora ez az antiszemita mag a felnőtt lakosságban.⁴

A két dimenzióban végzett mérés eredményeinek összevonása után tehát azt láthatjuk (6. ábra), hogy a szélsőséges antiszemiták aránya a mai magyar felnőtt lakosságban 15-20 százalék

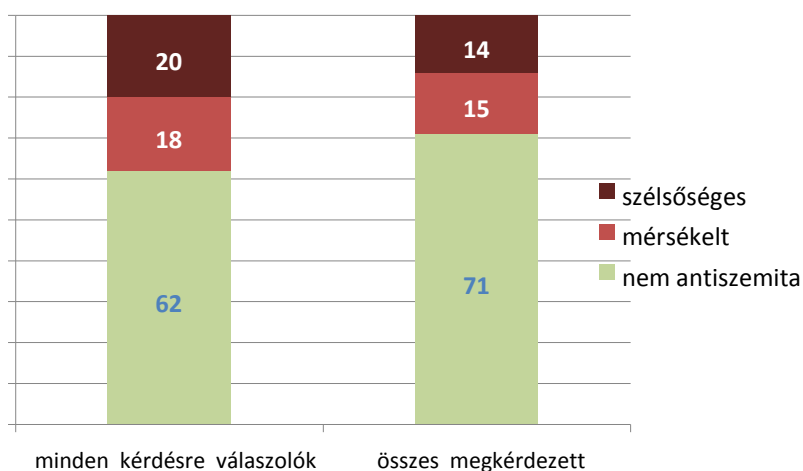
³ Azokat a válaszadókat, akik ellenszenvet éreznek a zsidók iránt, és a rokonszenv-hőmérőn az 1-6 értékek valamelyikét jelölték be a zsidókkal kapcsolatban, a szélsőséges antiszemiták csoportjába soroltuk; az "ellenszenvező" csoport többi tagját és azokat, akik nem éreznek ellenszenvet a zsidókkal szemben, viszont a rokonszenv-hőmérőn mégis az 1-3 értékek valamelyikét jelölték be, a mérsékelt antiszemiták csoportjába, és végül az összes többi válaszadót a nem-antiszemiták csoportjába.

⁴ A szélsőséges antiszemiták közé azokat soroltuk, akik mindkét dimenzióban ebbe a csoportba kerültek, illetve az egyik dimenzióban a szélsőséges, a másikban a mérsékelt antiszemiták közé. Mérsékelt antiszemitának azokat tekintettük, akik mindkét dimenzióban a mérsékelték között jelentek meg, illetve akik az egyik dimenzióban a szélsőséges, a másikban a nem-antiszemita csoportba kerültek.

lehet, a mérsékelt antiszemitáké kb. 15-18 százalék, míg a lakosság kb. kétharmada mentes zsidóellenes előítéletektől. Mint az a 3. táblázatból leolvasható, 2013-ra a zsidóellenes nézetek képviselői között némi átrendeződés ment végbe: a szélsőséges antiszemiták aránya a 2011-ben mért adathoz képest csökkent, a mérsékelt antiszemitáké viszont valamelyest növekedett. Ez úgy is értelmezhető, hogy az antiszemiták egy része alkalmazkodik, és megpróbál indulatainak szalonképebb megfogalmazást adni.

6. ábra

Az antiszemiták aránya a magyar társadalomban, 2013 (százalék)

3. táblázat

Az antiszemiták arányának változása, 2006-2013

(százalék)

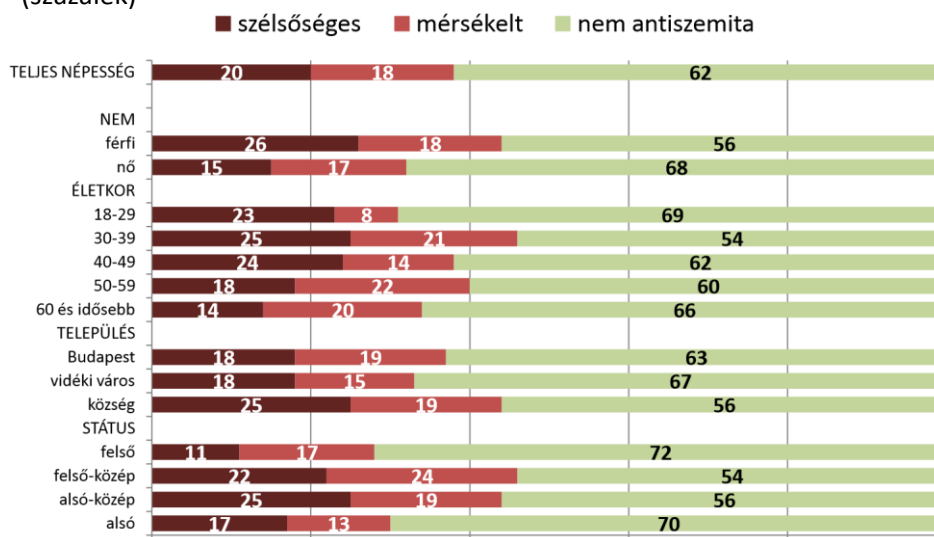
	Szélsőséges antiszemita		Mérsékelt antiszemita		Nem antiszemita	
	Teljes minta	Minden kérdésre válaszolók	Teljes minta	Minden kérdésre válaszolók	Teljes minta	Minden kérdésre válaszolók
2006	13	18	12	16	75	66
2011	17	26	9	14	74	60
2013	14	20	15	18	71	62

2. Kik az antiszemiták?

2.1 Előítéletesség és a demográfiai, gazdasági és társadalmi státus

Az előítéletességről alkotott elméletek sokszor feltételezik azt, hogy az előítéletesség jól mérhető demográfiai, gazdasági és társadalmi mutatókkal függ össze. Az utóbbi évtizedekben külföldön elvégzett több kutatás valóban kimutatta, hogy az idősebb, tanulatlan, kis településeken és szerény anyagi körülmények között élő személyek hajlamosabbak zsidóellenes előítéletekre, mint mások. Ezt az összefüggést azonban a magyarországi kutatások nem – vagy csak kis részben – igazolták. A mostani vizsgálat során is az derült ki, hogy a demográfiai, gazdasági és társadalmi mutatók csak keveset magyaráznak abból, hogy miért hajlanak egyes csoportok jobban, mások kevésbé antiszemita előítéletek elfogadására. A fenti hipotézis valójában csak a vallási eredetű antijudaista állításokat elfogadókra érvényes: körükben az átlagnál statisztikailag szignifikánsan nagyobb arányban vannak jelen hatvan év felettiek, nyolc iskolai osztállyal kevesebbet végeztek és kis településeken élők. Egyébként mind az affektív, mind a kognitív antiszemita között szignifikánsan több a férfi, mint a nő, a felső-közép státusban lévők inkább az antiszemiták, a felső státusban lévők meg a nemantiszemiták között jelennek meg, az antiszemita sztereotípiákat nagy számban elfogadók – a kognitív antiszemiták – között szignifikánsabban kevesebben vannak a vidéki városok lakói, mint a többiek, valamint a budapestiek, mint a falusiak. A két (affektív és kognitív) antiszemitizmusmutatóból képzett csoportok összetétele között a demográfiai, gazdasági és társadalmi változók szerint kimutatható szignifikáns eltéréseket a 7. ábra mutatja. Mindazonáltal ezek a tényezők az antiszemita előítéletességre való hajlamnak csak kis részét magyarázzák.

7. ábra
Antiszemitizmus és a demográfiai, gazdasági és társadalmi státus
(százalék)

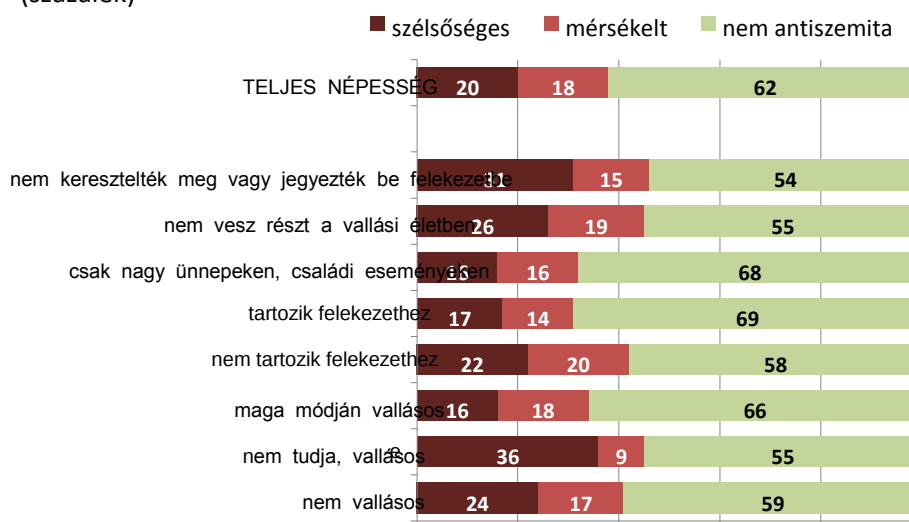

2.2 Antiszemitizmus és vallásosság

A kutatás során megvizsgáltuk, hogy a vallásosság, a vallásgyakorlás rendszeressége és a felekezethez tartozás összefüggésben áll-e a zsidóellenes előítéletességgel. Mint korábban már említettük, a vallásosság és az előítéletesség közötti összefüggés az antijudaista nézeteket támogatók között egyértelműen kimutatható. Ez a csoport azonban a társadalomnak csak egy jól meghatározható szegmensét képviseli: főleg idős, falusi emberek a tagjai. A nem

vallási eredetű zsidóellenességet tekintve azonban már nem találtunk ilyen összefüggést. Mint a 8. ábra mutatja, az antiszemitizmus szignifikánsan erősebb azok körében, akiket születésükkor semmilyen felekezetbe nem jegyezték be, nem vesznek részt a vallási életben, nem tartoznak semmilyen vallásfelekezethez, nem vallásosak vagy nem tudják megmondani, vallásosak-e. Ezzel szemben a felekezethez tartozás, a vallási életben való jobbra szimbolikus részvétel, a „maga módján való” vallásosság kisebb előítéletességgel jár. (Az ábrába csak az átlagtól való statisztikailag szignifikáns eltéréseket vettük fel). A különböző felekezetek között nincs szignifikáns eltérés az előítéletesek arányát tekintve, és az „egyház tanítása szerint vallásosak”, a szigorú vallásgyakorlók és a tudatos ateisták között sem tér el az antiszemiták aránya az egész népességben mért átlagtól.

8. ábra
Antiszemitizmus és vallásosság
(százalék)

2.3 Antiszemitizmus és társadalmi attitűdök

A korábbi kutatások azt mutatták, hogy a zsidóellenes előítéletesség szoros összefüggésben áll különféle, a zsidósághoz közvetlenül nem kapcsolódó világnézeti és társadalmi attitűdökkel. Ezek a nacionalizmus, a másság elutasítása (xenofóbia), a konzervatív világszemlélet, az anómia – azaz az erkölcsi és társadalmi normákba, szabályokba, intézményekbe és a politikai vezetőkbe vetett bizalom megrendülése és – részben – a vallásosság. Ezeket az összefüggéseket a mostani kutatás elemzése során is megvizsgáltuk. Mint az előzőekben tárgyaltuk, a vallásosság hatása a zsidóellenes előítéletekre – az antijudaizmust kivéve – ezúttal nem erős. A többi említett attitűd azonban most is szoros összefüggésben áll a zsidóellenes előítéletességgel. Az affektív antiszemitizmus szignifikánsan és erősen korrelál az általános xenofóbiával és a rendpártisággal, és gyengébben a nacionalizmussal és anómiával. A kognitív antiszemitizmus valamennyi másik attitűddel szignifikáns korrelációban áll: a nacionalizmussal és rendpártisággal erősen korrelál, a xenofóbiával és a vallásossággal gyengén. Végül pedig az antijudaizmus az anómiával, a vallásossággal és a nacionalizmussal közepes szintű, a xenofóbiával gyengébb, de még mindig

szignifikáns korrelációban áll. Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a zsidóellenes érzület és a zsidókkal szemben érzett nagy társadalmi távolság nagyrészt a másság általában vett elutasításának következménye, míg a zsidóellenes sztereotípiák elfogadása már artikuláltabb politikai-ideológiai álláspontokkal – mint például azok a vélemények, amelyekből a nacionalizmus-mutatót képeztük - áll összefüggésben.⁵

2.4 Antiszemizmus és politikai választás

A kutatás során kérdéseket tettünk fel a megkérdezettek politikai önbesorolásáról, pártpreferenciáiról és a választásokon való részvételi hajlandóságukról. Ezek alapján képet alkothatunk arról, hogy különböző mértékben vannak-e jelen az antiszemiták a különféle politikai oldalakon illetve politikai pártok támogatói között.

A 4. táblázat azt jelzi, hogy a vizsgált népesség a bal-jobb skálán a középtől (4) enyhén jobbra (4,42), a konzervatív – liberális skálán enyhén a konzervatív irányba (3,71) és a mérsékelt – radikális skálán valamivel erőteljesebben a mérsékelt irányba (3,40) helyezte el önmagát. Ezekről az átlagokról csak a szélsőséges antiszemiták önbesorolása tér el statisztikailag szignifikánsan - a jobboldali és a radikális irányba.

4. táblázat

Politikai önbesorolás és antiszemizmus
(átlagok 1-7-ig terjedő skálán)

	Teljes népesség	szélsőséges antiszemita	mérsékelt antiszemita	nem antiszemita
baloldali (1) – jobboldali (7)	4, 42	5,12	4,34	4,27
konzervatív (1) – liberális (7)	3,71	3,52	3,44	3,77
mérsékelt (1) – radikális (7)	3,40	4,20	3,62	3,25

A 9. ábra az antiszemiták arányát mutatja pártpreferenciák szerint. A táblázatból jól látható, hogy a Jobbik választói között szignifikánsan sokkal nagyobb a szélsőséges antiszemiták, és alacsonyabb a nem antiszemiták aránya, mint a többi párt esetében. A két nagy párt – a Fidesz-KDNP és az MSZP - választói között nagyjából azonos arányban vannak antiszemiták és nem antiszemiták, de az MSZPben kisebb a szélsőséges antiszemiták és nagyobb a mérsékelt antiszemiták aránya – ez utóbbi itt a legmagasabb az egész mintában. Az antiszemiták aránya az LMP választói között a legalacsonyabb, de azok között is szignifikánsan alacsonyabb, mint az átlag, akik nem tudják kire fognak szavazni, vagy biztosak abban, hogy nem vesznek részt a választásokon.

⁵ A nacionalizmus mutatót a következő állítások elfogadása vagy elutasítása alapján hoztuk létre: *határozottabban kellene fellépni a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekében; nemzeti értékeink védelme fontosabb, mint az EU-tagság; a fontosabb kérdésekben az erősen nemzeti érzelmű embereknek legyen döntő szavuk*

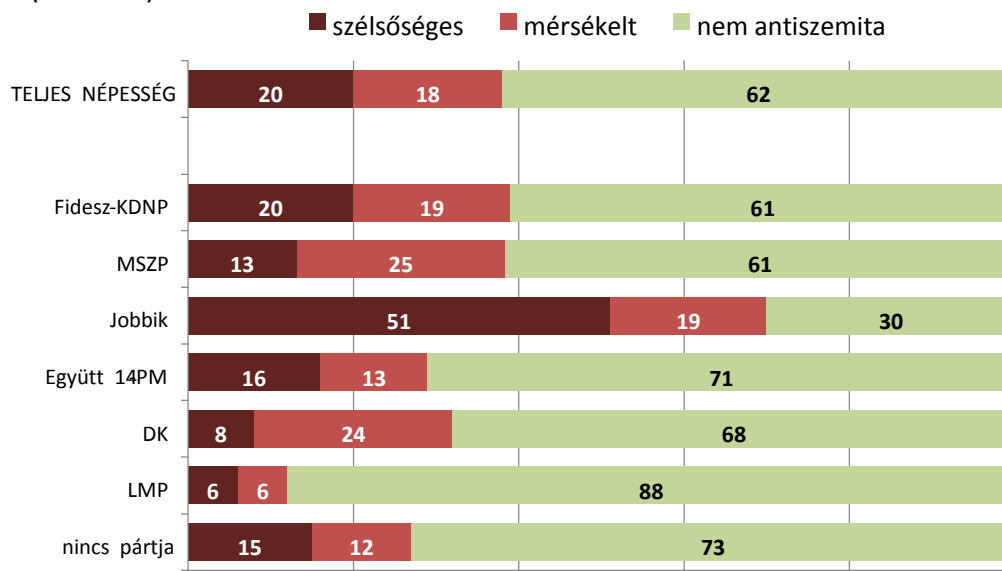
A 10. ábrából az derül ki, hogy az antiszemitákat jobban érdekli a politika, mint a nem antiszemitákat. A politika iránt nagyon illetve közepesen érdeklődők között, nagyobb a szélsőségesen antiszemiták aránya, mint az egész mintában. Másik oldalról nézve a szélsőséges antiszemiták csoportjában a legmagasabb azok aránya, akiket érdekel (közepesen vagy nagyon) a politika. Ez az arány ebben a csoportban 55 százalék, (ebből 11 százalékot nagyon érdekli), míg a nem antiszemitáknak csak 40 százaléka érdeklődik a politika iránt (ebből 9 százalék nagyon).

Ez az adat hozzájárulhat annak magyarázatához, hogy a zsidóellenes előítéleteket táplálók arányának az utóbbi két évben megfigyelhető csökkenése ellenére miért érzékelik sokan úgy, hogy az utóbbi időben nőtt az antiszemitizmus: az antiszemiták között megfigyelhető fokozott politikai érdeklődés annak az indikátora is lehet, hogy ezek az antiszemiták másoknál gyakrabban készek arra, hogy zsidóellenes nézeteiknek nyilvánosan is hangot adjanak.

9. ábra

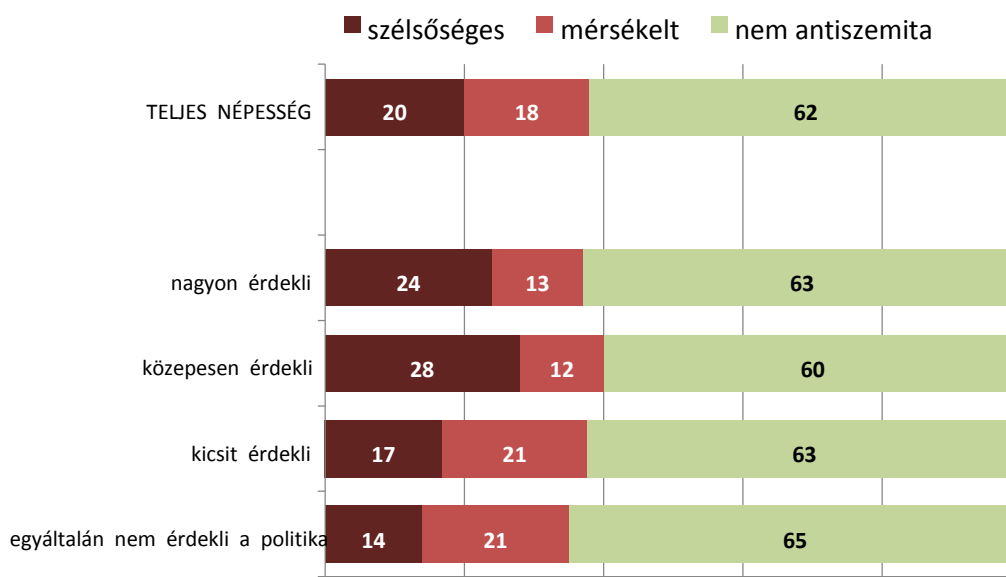
Antiszemitizmus és pártválasztás

(százalék)

10. ábra

Antiszemitizmus és politikai érdeklődés (százalék)

3. A holokausz és a múlt emlékezete

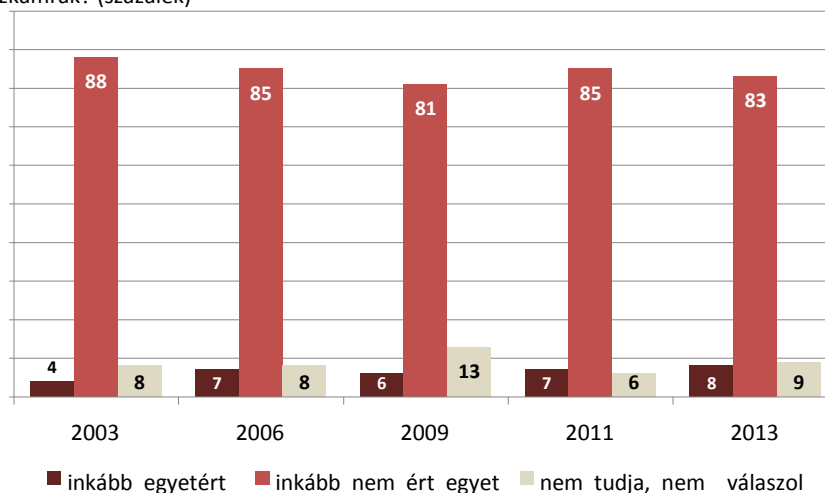
A kérdőív egy olyan kérdéssorozatot is tartalmazott, amellyel a magyar lakosságnak a holokauszról, a második világháborús zsidóüldözésekért való felelősségről és a történelmi múlttal való szembenézés szükségességéről vallott nézeteit vizsgáltuk. A kérdéssor olyan tételekből állt, amelyeket a korábbi vizsgálatokban is szerepeltek, így a vélemények időbeli változásait is be tudjuk mutatni.

A válaszok megoszlását az 5. táblázat mutatja be. A holokauszt tagadását illetve relativizálását jelentő három állítással (A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák; A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint az általában állítják; A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki) a megkérdezettek 8-19 százaléka értett egyet. A korábbi kutatásokból tudjuk, hogy a holokausztagadók aránya 2003 és 2006 között emelkedett a 2006-ban mért szintre. A holokausztot nyíltan tagadók aránya – akik szerint a koncentrációs táborokban nem voltak gázkamrák - 2006 óta nem nőtt, de az áldozatok nagy számát elvitatóké igen (11. és 12. ábra).

11. ábra

Holokauszt-tagadás (1) 2003-2013

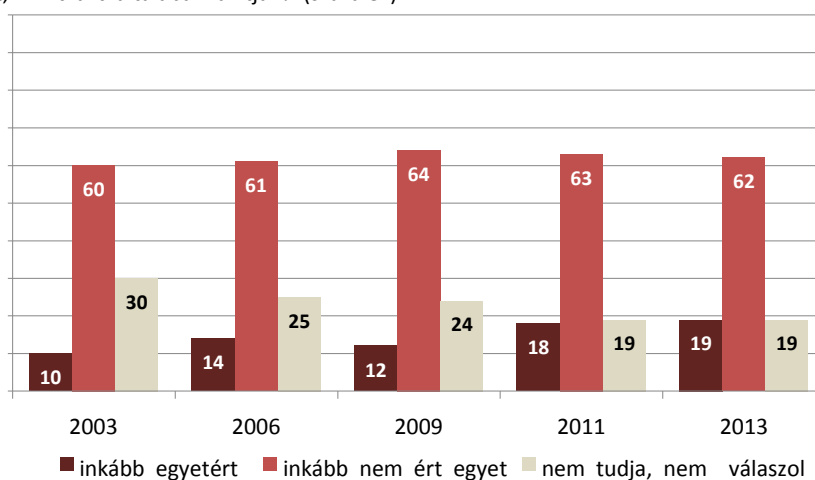
Inkább egyetért vagy inkább nem ért egyet azzal, hogy a koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák? (százalék)

12. ábra

Holokauszt-tagadás (2), 2003-2013

Inkább egyetért vagy inkább nem ért egyet azzal, hogy a zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják? (százalék)

Azok aránya, akik a zsidókat a holokauszt emlékével való visszaéléssel vádolják – bár 2011-hez képest csökkent – a korábban mért értékekhez viszonyítva szintén emelkedett. A zsidóüldözésekért viselt magyar felelősséget és az ezzel való szembenézés szükségességét a megkérdezettek mintegy a fele ismeri el, a másik fele szerint azonban ezt a kérdést már le kellene venni a napirendről. 2006 és 2011 között a felelősségvállalást szükségesnek tartók aránya csökkent, a kérdést lezárni kívánóké növekedett, de ez a tendencia 2013-ban nem folytatódott, sőt kis mértékben megfordult. A megkérdezettek kétharmada véli úgy, hogy a háborús években a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók.

5. táblázat
Vélemények a holokausztról, a felelősségről és a múlttal való szembenézésről, 2009-2013 (százalék)

	Inkább egyetért				Inkább nem ért egyet				Nem tudja, nem válaszol			
	2006	2009	2011	2013	2006	2009	2011	2013	2006	2009	2011	2013
A háború alatt a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók	56	66	65	65	35	21	28	25	9	13	7	10
A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák	7	6	7	8	85	81	85	83	8	13	6	9
A zsidók jogosan kérnek kárpótlást ma a magyar államtól a háború alatti üldöztetések miatt	33	-	28	29	51	-	61	58	16	-	11	13
A zsidók még az üldöztetésükből is előnyöket próbálnak kovácsolni	34	29	45	39	53	55	45	48	13	16	10	13
Magyarország is felelős azért, ami a magyar zsidókkal a háború alatt történt	60	50	50	54	30	34	40	35	10	16	10	13
A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint az általában állítják	14	12	18	19	61	64	63	62	25	24	19	19
Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő	45	54	46	50	45	31	47	42	10	14	7	8
	9	11	13	14	80	72	78	74	11	17	9	12

A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.												
Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről	48	40	58	53	43	44	35	38	9	16	7	9

A 6. táblázat azt mutatja, hogy a zsidóellenes előítéletek erőssége szerint létrehozott csoportok tagjainak hány százaléka értett egyet a holokausztról és a múlt feldolgozásának szükségességéről megfogalmazott állításokkal.

6. táblázat

Vélemények a holokausztról és az antiszemitizmus
(százalék)

	Az egyetértők aránya az antiszemitizmus skála minden kérdésére válaszolók között		
	szélsőséges antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	nem antiszemiták
A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák	15	18	9
A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják.	53	37	10
A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.	40	26	10
A zsidók még az üldöztetésükből is előnyöket próbálnak kovácsolni.	76	57	30
A háború alatt a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók.	82	79	69
A kommunizmus bűnei voltak olyan súlyosak, mint a fasiszmusé	69	53	47
Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről	78	64	45
A zsidók még mindig túl sokat beszélnek a holokausztról	82	65	47
A magyarság szempontjából a Don-kanyar nagyobb katasztrófa, mint a magyar zsidók elpusztítása	81	60	46
A zsidóüldözések emlékét ma is életben kell tartanunk	41	47	76
Magyarország is felelős azért, ami a magyar zsidókkal a háború alatt történt.	42	46	60

A magyar zsidók tömegeinek elpusztítása legalább akkora tragédia volt a magyarság számára, mint Trianon	54	56	73
A zsidók jogosan kérnek kárpótlást ma a magyar államtól a háború alatti üldöztetések miatt	17	28	37
Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő.	37	53	61

Az általános tendencia megfelel az előzetesen várhatónak: az antiszemiták között több a holokauszttagadó és -relativizáló, nagyobb azok aránya, akik tagadják Magyarország felelősségét a zsidóüldözésekben, mint a nem antiszemiták vagy a mérsékelt antiszemiták között, és nagy részük szükségtelennek tartja a szembenézést a múlttal. Mindazonáltal az adatokból más érdekes összefüggések is kiolvashatók. Egyrészt a szélsőséges antiszemiták között is viszonylag alacsony a holokauszttagadók aránya, másrészt a nem-antiszemiták 10 százaléka sem utasít vissza ilyen állításokat. A szélsőséges antiszemiták többsége egyetértett azzal, hogy „a magyar zsidók tömegeinek elpusztítása legalább akkora tragédia volt a magyarság számára, mint Trianon”, több, mint 40 százalékuk azzal, hogy Magyarország is felelős azért, ami a magyar zsidókkal a háború alatt történt és a zsidóüldözések emlékét ma is életben kell tartani. Közel 40 százalékuk még azt is elfogadta, hogy az iskolákban többet kellene tanítani a zsidóüldözésekről. Másfelől a nem antiszemiták közel fele úgy gondolja, hogy a zsidóüldözések témáját már le kellene venni a napirendről, és a zsidók még mindig túl sokat beszélnek a holokausztról. Azzal az állítással pedig, miszerint a háború alatt a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók, mind az antiszemiták, mind a nem antiszemiták nagy többsége (82-69 százalék) egyetért. Mindez azt jelzi, hogy nem helyes közvetlen összefüggést feltételezni zsidóellenesség és a múlttal való szembenézéstől való vonakodás között: az előbbi nem feltétlenül oka az utóbbinak, és az utóbbi nem feltétlenül a zsidóellenesség legitimálására való törekvésekből fakad.

4. Izrael és az antiszemitizmus

Az antiszemitizmus gyakran „új antiszemitizmusnak” nevezett formája, amikor a zsidóellenes előítéletek a zsidó állam kritikájának köntösében jelennek meg. Kérdőívünk négy kérdést tartalmazott Izrael állammal kapcsolatosan: négy kijelentést soroltunk fel, és interjúalanyainktól azt kérdeztük, hogy egyetértenek-e ezekkel. A kijelentések egyikét („*amit Izrael a palesztinokkal tesz, ugyanaz, mint amit a náci a zsidókkal tettek*”)rendszerint az „új antiszemitizmus” mérésére használják. A válaszok megoszlását a 7. táblázat mutatja. Az adatok elemzésekor fontos tudni: a megkérdezettek 20-25 százaléka úgy érezte, hogy nem tudja megválaszolni a feltett kérdéseket. Ez a magas arány azt jelzi, hogy a magyar lakosság ebben a témakörben sokkal kevésbé rendelkezik határozott véleményekkel, mint más témák esetén.

Ami az „új antiszemitizmus” indikátoraként használt kijelentést illeti: az összes megkérdezett 20 százaléka értett egyet azzal, hogy az izraeli politika a palesztinokkal szemben a náci zsidóüldözéseire hasonlós, a válaszok átlagát tekintve (2,85) pedig az összes válaszadó inkább nem értett egyet a kijelentéssel, mintsem egyetértett volna. Az antiszemiták természetesen magasabb arányban értettek egyet ezzel a kijelentéssel, mint a nem antiszemiták, de ami figyelemre méltó: a nem antiszemiták 19 százaléka is egyetértését fejezte ki. A válaszadók Izrael politikai rendszerét haladóbbnak tartják, mint arab szomszédjait – ezt a véleményt még a szélsőséges antiszemiták is nagyrészt osztják. Izrael harcairól csak a szélsőséges

antiszemita gondolkodik azt, hogy nem jogos önvédelmet jelentenek, a többi válaszadó leginkább az is-is álláspontjára helyezkedik. A teljes minta válaszadói és a nem antiszemita általánosan úgy gondolják, hogy jobb, ha Magyarország Izraelt támogatja a közel-keleti konfliktusban, míg az antiszemita ezzel nem értene egyet.

7. táblázat

Vélemények Izraelről és az antiszemitizmus

Az egyetértők aránya a megkérdezettek között (N=1200), a válaszok átlaga 1-5 skálán a válaszadók között (N = 879-921) és az antiszemitizmus skála minden kérdésére válaszolók között (N = 750) (százalék; 5 – teljes mértékben egyetért – 1 – egyáltalán nem ért egyet; egyetért = 5-4))

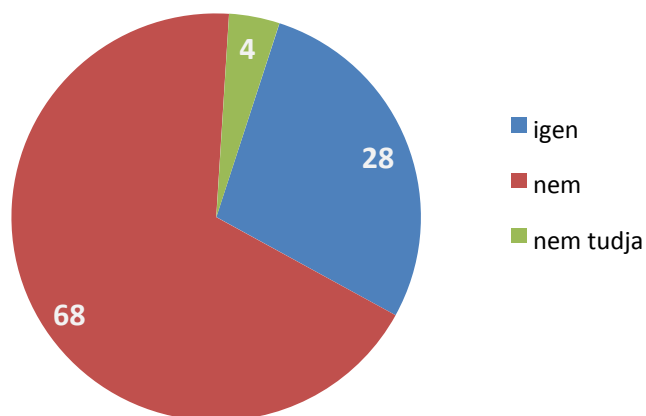
	teljes népesség		szélsőséges antiszemita		mérsékelt antiszemita		nem antiszemita	
	%	átlag	%	átlag	%	átlag	%	átlag
<i>Izrael jogos önvédelmi harcot folytat az őt ért támadások ellen</i>	25	2,99	29	2,62	29	3,03	28	3,06
<i>Amit Izrael a palesztinokkal tesz, ugyanaz, mint amit a náci a zsidókkal tettek</i>	20	2,85	45	3,49	27	3,09	19	2,65
<i>Izrael politikai rendszere haladóbb, mint az őt támadó arab országoké</i>	29	3,29	40	3,35	26	3,11	35	3,32
<i>Jobb, ha Magyarország inkább Izraelt támogatja a közel-keleti konfliktusban, mint az arab országokat</i>	18	3,14	20	2,56	13	2,70	24	3,02

5. A zsidók percepciója: felismerhetők-e?

A népesség negyede-harmada lát jellegzetes zsidó tulajdonságokat. Egészen pontosan a felmérés során az emberek 28 százaléka mondta, hogy szerinte „felismerhetők a zsidók”, és 32 százalék azt, hogy „vannak jellegzetes zsidó tulajdonságok”. Maguk a megkérdezettek azért nem teljesen biztosak a zsidók azonosításában: 11 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy általában nem, vagy csak kivételesen ismeri fel őket, és csak mintegy hatodrésük mondta, hogy általában igen: 11 százalék ha nem is azonnal, de egy idő eltelte után, 6 százalék pedig állítása szerint rögtön azonosítani tudja, hogy ki zsidó. A „zsidós” vonások felismerésének képessége – legalábbis részben – az antiszemita beállítottsággal függ össze, a szélsőségesen antiszemita kisebbség körében jóval nagyobb gyakorisággal tapasztalható ez, mint másoknál.

13. ábra

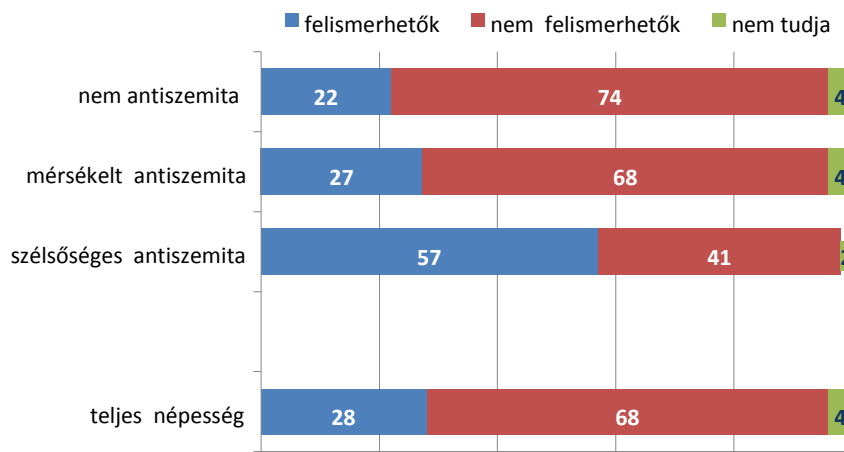
**Sokan vannak olyanok, akik azt mondják, hogy ők felismerik a zsidókat.
Ön szerint felismerhetők a zsidók? (százalék)**

14. ábra

**Sokan vannak olyanok, akik azt mondják, hogy ők felismerik a zsidókat.
Ön szerint felismerhetőek a zsidók?**

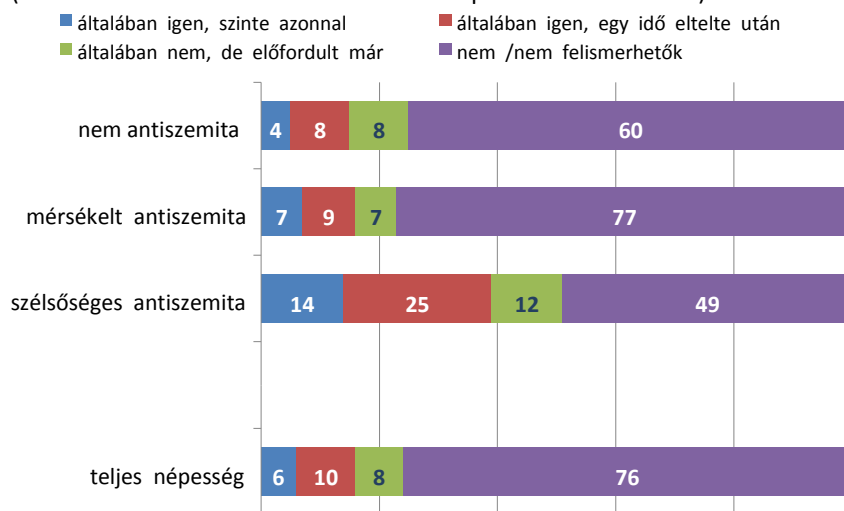
(az antiszemitizmus mértéke szerinti csoportok százalékában)

15. ábra

Ön felismeri a zsidókat?

(az antiszemitizmus mértéke szerinti csoportok százalékában)

A megkérdezettek azon 32 százalékának, akik szerint „vannak jellegzetes zsidó tulajdonságok”, azt a nyitott kérdést is feltettük, hogy „Melyek ezek? Milyen tulajdonságokat említene?” Erre 377 fő, az összes megkérdezett szűk egyharmada válaszolt. Ez utóbbiak abszolút többsége, 51 százaléka valamilyen külső jegyet említett, nagyjából vegyesen fizikai adottságokat (elsősorban a jellegzetes orrot) másrészt kulturális, szokásbeli jellegzetességeket (elsősorban hajviselet, arcszőrzet, öltözködés, étkezés). Ezeket a leíró jellegű válaszokat általában lehet semlegesnek, értékítéletmentesnek tekinteni, bár néhány esetben esztétikai jellegű negatív megjegyzések is előfordultak. Tisztán negatív, elsősorban erkölcsi minősítést tartalmazó választ 13 százalék (az összes megkérdezett 4 százaléka) adott. Ezeknek a minősítéseknek a többsége az anyagiasságra, kapzsiságra, a rossz értelemben vett üzleti érzékre vonatkozott. A mérleg másik serpenyőjébe nagyjából ugyanennyi (12 százalék) egyértelműen pozitív jellemzés került: részben ugyancsak az üzleti érzék, a kereskedelmi hozzáértés dicsérete, másrészt egyéb pozitív tulajdonságok, mint intelligencia, műveltség, segítőkészség, összetartás. A maradék (ha nem volt semmilyen explicit értéktartalom) a semleges vagy eldönthetetlen kategóriába kerül (például ha valaki csak annyit mondott, hogy „üzleti érzékük”).

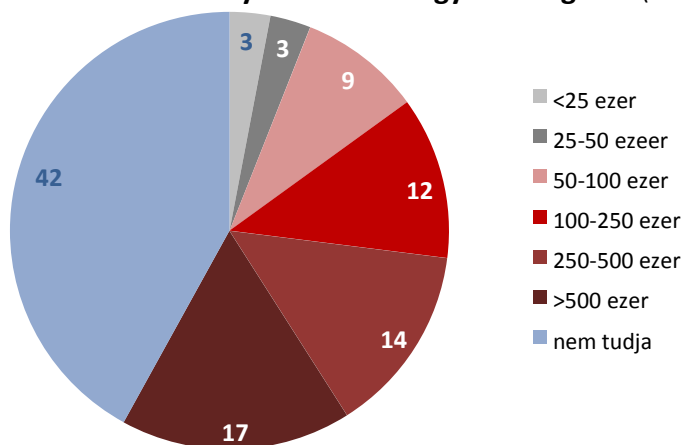
6. A zsidók percepciója: mennyien vannak?

A zsidók létszámának meghatározása nagy mértékben definíciós kérdés, de a mértékadó becslések a magyarországi zsidók számát mindent egybevetve mintegy 100 ezer főre teszik. „...A magyarországi zsidók száma 45 ezer és 85 ezer fő között lehet, az apai ágon zsidó származásúakkal együtt pedig legfeljebb valamivel 100 ezer fő felett.”⁶ A népesség jelentős részének (bő négytizedének) azonban semmilyen ismerete, sőt feltételezése sincs a zsidóság létszámáról. A valamilyen számszerű feltételezéssel élők relatív többsége (a teljes felnőtt népesség közel egyharmada) viszont jelentősen túlbecsüli, negyedmilliónál is többre teszi ezt a számot (16. ábra). A becslés „hibája” látványosan összefügg a válaszadók előítéletes beállítottságával: a szélsőséges antiszemita között egyrészt jóval kevesebben vannak olyanok, akik nem tudnak válaszolni, másrészt ennek a csoportnak a nagyobb része jelentősen elúltúlozza a magyarországi zsidók lélekszámát (17. ábra).

16. ábra

⁶ Sebők László: A magyarországi zsidók a számok tükrében. Rubicon, 2012

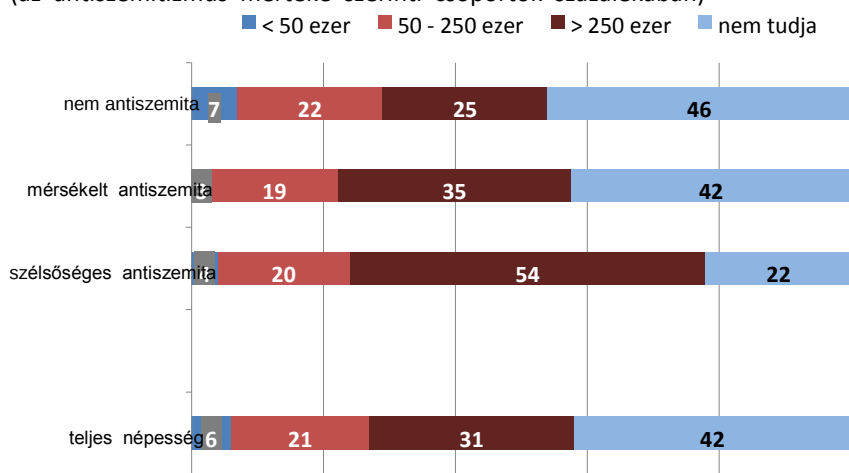
Ön szerint körülbelül hány zsidó él Magyarországon? (százalék)

17. ábra

Ön szerint körülbelül hány zsidó él Magyarországon?

(az antiszemitizmus mértéke szerinti csoportok százalékában)

7. Az antiszemitizmus percepciója

7.1 Mi az antiszemitizmus?

Az interjúk során kérdéseket tettünk fel arról, hogy az interjúalanyok tulajdonképpen mit tekintenek antiszemitizmusnak, kiket tartanak antiszemitának a mai magyar társadalomban és személyesen találkoztak-e – és ha igen, hol – antiszemita megnyilvánulásokkal. A válaszokból arról próbáltunk képet alkotni, hogy hogyan látják a megkérdezettek az antiszemitizmus helyzetét ma Magyarországon.

8. táblázat

Mi az antiszemitizmus?

„Ön szerint antiszemita vagy nem antiszemita az...?”

(százalék)

	antiszemita	nem antiszemita	nem tudja
aki korlátozni akarja a zsidók számarányát egyes foglalkozási csoportokban	65	26	9
aki szerint a zsidók semmilyen körülmények között nem válhatnak teljesen magyarokká	60	31	9
aki a Magyarországon élő zsidókat nem tekinti magyarnak	58	33	9
aki azt mondja, hogy a zsidók már nem képesek beilleszkedni a magyar társadalomba	49	42	9
aki nem lépne házasságra zsidóval	48	43	9
aki szerint a zsidók felelősek a kommunizmus magyarországi uralmáért	44	44	12
aki szerint a zsidók ellenségesek a keresztény hittel szemben	43	45	12
aki szerint a magyarországi zsidók érdekei jelentősen különböznek a nem zsidókéétól	39	50	11
aki azt mondja, hogy a zsidókkal szemben sem követtek el nagyobb bűnöket, mint a kommunizmus üldözöttjeivel szemben	39	50	11
aki számon tartja, hogy a környezetében kik zsidók	36	55	9
aki szerint a zsidóknak felismerhető, sajátos tulajdonságai vannak	29	62	9

A válaszok megoszlásából azt láthatjuk, hogy a megkérdezettek abszolút többsége csak azt a három esetet tekinti az antiszemitizmus megnyilvánulásának, ha valaki a zsidókat nem tekinti magyarnak, lehetetlennek tartja, hogy teljesen magyarrá váljanak és diszkriminációra is kész velük szemben. Ez a többség egyértelműen nem tekinti antiszemitának azokat, akik szerint a zsidóknak felismerhető tulajdonságaik vannak, akik számon tartják, ki zsidó és ki nem, akik szerint a zsidók külön érdekcsoportot alkotnak, és akik szerint a kommunizmus bűnei voltak olyan súlyosak, mint a holokauszt. A megkérdezettek majdnem a fele szerint nem antiszemita az sem, akik felelősnek tartja a zsidókat a kommunizmus uralmáért. Tehát a felnőtt magyar lakosság nagy része nem tekint antiszemitának sok olyan megnyilvánulást, ami – legalábbis az esetek túlnyomó részében – joggal antiszemitának minősíthető. Ez magyarázza – többek között –, hogy miért fogadja sokszor értetlenség, amikor a nyilvánosságban kritikával illetnek olyan eseteket, amik antiszemita megnyilvánulásnak tekinthetők – de a társadalom nagy részének szemében nem azok (pl. a kilencvenes évek elején lezajlott Csoóri-vita).

Megvizsgáltuk azt is, hogy miben különböznek egymástól azok, akik sok, illetve akik kevés esetet tekintenek antiszemitának. A vizsgálat eredményeként azt láttuk, hogy sem a kor, sem az iskolázottság, sem pedig a társadalmi státusz nem játszik meghatározó szerepet ebben az összefüggésben, hanem leginkább a zsidókkal kapcsolatos vélekedések szerepe mutatható ki:

a szélsőséges antiszemita között szignifikánsan nagyobb arányban voltak olyanok, akik egyik esetet se (vagy legfeljebb három esetet) minősítettek antiszemita megnyilvánulásnak, míg a nem antiszemita között olyanok, akik 8-10 esetet tartottak annak. Ez egyébként arra is utal, hogy az antiszemitizmust maguk az antiszemita sem tartják legitim dolognak – ezért tagadják antiszemita jelenségek antiszemita voltát.

7.2 Kik az antiszemita?

Az interjúalanyoktól nemcsak az iránt érdeklődtünk, hogy mit tekintenek antiszemitizmusnak, hanem az iránt is, hogy mely társadalmi csoportokat tartják erősen, illetve kisebb-nagyobb mértékben antiszemitának. A válaszok megoszlását a 9. táblázat mutatja.

9. táblázat Kik antiszemita?

Jellemző-e az antiszemitizmus az alábbi csoportokra?
(százalék)

	erős antiszemitizmus jellemző	kisebb-nagyobb fokú antiszemitizmus jellemző	nem jellemző	nem tudja
a skinheadek, bőrfejűek	69	13	10	8
a Jobbik támogatói	36	31	24	9
a jobboldali sajtó	14	27	50	9
a tanulatlan emberek	7	21	63	9
a Fidesz támogatói	5	22	64	9
a fiatalok	4	18	69	9
a budapestiek	4	16	69	11
a papok	4	14	70	12
a vallásos keresztények	5	13	71	11
az értelmiségiek	3	14	73	10
az öregek	2	11	79	8
a szegények	2	10	80	8
az MSZP támogatói	2	8	81	9
a baloldali sajtó	1	6	83	10

Mint a táblázatból leolvasható, megkérdezettek nagy többsége szerint a skinheadekre és a Jobbik támogatóira jellemző nagyfokú vagy kisebb-nagyobb antiszemitizmus, és a szűk többség a jobboldali sajtót is az antiszemitizmus hordozói közé sorolta. A többi csoportra viszont a megkérdezettek kétharmada-háromnegyede szerint nem jellemző az antiszemitizmus. Mivel az interjúalanyokat összesen 14 csoportról kérdeztük, azt is megvizsgáltuk, hogy mekkora hányaduk tart több csoportot is antiszemitának, azaz mennyien érzik úgy, hogy erős antiszemita atmoszféra uralkodik az országban. Nos, a megkérdezettek 12 százaléka egyetlen csoportot sem tartott antiszemitának, 5 százalékuk egy-három, 2 százalékuk négy-hét csoportra tartotta kisebb vagy nagyobb mértékben jellemzőnek a zsidóellenességet. Az interjúalanyok 38 százaléka egy csoportot nevezett meg mint erősen antiszemitát, 34 százalékuk két-három csoportra tartott jellemzőnek erős antiszemitizmust és 9 százalék volt azok aránya, akik ennél több csoportot tartottak erősen antiszemitának. Akik szerint legalább hat csoport antiszemita (erősen vagy kisebb-nagyobb mértékben), a megkérdezettek 24 százalékát tette ki. Tehát körülbelül ennyien lehetnek azok, akik úgy érzik: az országban meglehetősen erős az antiszemita atmoszféra.

7.3 Az antiszemitizmus színterei

A következő lépésben azt kérdeztük meg, hogy hol találkoztak a megkérdezettek antiszemita megnyilvánulásokkal. A válaszok megoszlását a 10. táblázat mutatja.

10. táblázat

Hol találkozott antiszemitizmussal?

(százalék)

	említi	nem említi
a rádióban, televízióban	26	74
a parlamentben, politikai rendezvényeken	18	82
az interneten	16	82
az utcán, közlekedési eszközökön, nyilvános helyen	11	89
baráti körben	7	92
a munkahelyén	5	95
itt a házban, a szomszédságban	3	97
állami intézményekben, hatóságoknál	3	97

Mint a táblázat adatai jelzik, a megkérdezettek elsősorban a médiában, a politikai életben és a nyilvános terekben észleltek antiszemitizmust, a magánszférában viszont alig találkoztak

ilyen jelenségekkel. Összesítve a különféle kérdésekre adott válaszokat, a megkérdezettek 14 százaléka számolt be arról, hogy mind a magánszférában, mind a közszférában találkozott antiszemitizmussal, 58 százalékuk viszont egyáltalán nem tapasztal antiszemita jelenségeket. A megkérdezettek 23 százaléka csak a nyilvánosságban érzékelt antiszemitizmust, a magánszférában viszont nem, 5 százalékuk viszont csak magánkörben tapasztal zsidóellenességet. Ezek az adatok megerősítik azokat, a más felmérések alapján is levont következtetéseket, hogy Magyarországon az antiszemitizmus erősségének percepcióját elsősorban a média és a politikai szféra eseményei határozzák meg, és kevésbé a mindennapi tapasztalat.

7.4 Az antiszemitizmus okai

A válaszadók körében két jellegzetes csoport alakult ki, amikor az antiszemitizmus okairól kérdeztük őket. (A válaszok megoszlását a 11. táblázat mutatja). Az első csoport (körülbelül a megkérdezettek egyötöde-egynegyede) a zsidókat okolta az antiszemitizmus terjedéséért. Ennek a csoportnak a nagysága nagyjából megfelel az antiszemita csoport nagyságának. Egy másik csoport – ide a megkérdezettek nagyjából fele tartozik – az előítéletességet, az irigységet és az emberi butaságot jelölte meg, mint a zsidóellenesség fő okát. Megoszlának viszont a vélemények abban, hogy mekkora szerepe van a zsidóellenes előítéletekben a gazdasági válságnak, illetve Izrael politikájának. Figyelemre méltó, hogy ez utóbbinak csak egy kisebbség tulajdonított fontos szerepet.

11. táblázat

Vélekedések az antiszemitizmus okairól

(százalék, átlagok 1 – 5 skálán; 5 – nagyon nagy szerepe van – 1 – egyáltalán nincs szerepet;)

	nagyon nagy vagy nagy szerepe van (5-4)	nagy vagy nagy szerepe van vagy egyáltalán nincs szerepe (2-1)	átlag
az emberi butaság	52	15	3,59
az emberek bűnbakot keresnek nehézségeik magyarázatára	52	17	3,55
sokan irigylük a sikeres zsidókat	52	15	3,53
zsidóellenes politikusok szövegei	28	34	3,40
a gazdasági válság	42	28	3,12
Izrael politikája	29	24	3,05
túl nagy a zsidók befolyása az országban	28	34	2,87
általában a zsidók magatartása	21	41	2,60
túl sok a zsidó az országban	22	45	2,56
a zsidók nem képesek beilleszkedni a magyar társadalomba	16	52	2,36

12. Összefoglalás

Kutatásunk egyik fő célja az volt, hogy képet kapjunk a zsidóellenes előítéleteket táplálók arányáról a mai magyar társadalomban. Több dimenzióban végzett vizsgálódásaink eredményeként azt mondhatjuk, hogy a magyar felnőtt lakossághoz viszonyítva egyharmada előítéletes a zsidókkal szemben, és ennek a csoportnak mintegy a fele – azaz a teljes lakosság 15-20 százaléka – tekinthető szélsőséges antiszemitának. A korábbi vizsgálatokkal való összevetés azt mutatja, hogy az antiszemita csoport aránya a teljes lakosságon belül 2010-ben volt a legnagyobb, azóta – a szélsőséges antiszemitáké – valamelyest csökkent, de nem állt vissza a 2010 előtt időszakban mért alacsonyabb szintre.

Az antiszemita csoportban a lakosság átlagánál többen vannak a férfiak, a harmincas generáció tagjai, a falvakban élők és a felső-közép státusúak. Ettől eltér az antijudaista nézeteket támogatók összetétele: erre a csoportra az alacsony iskolázottság, a falusi lakhely és az idős életkor jellemző. Mindazonáltal ezek a demográfiai, gazdasági és társadalmi jellemzők csak kis mértékben választják el az antiszemitákat a nem antiszemitáktól. A fő különbség a két csoport között olyan társadalmi attitűdökben van, mint a másság általában vett elutasítása, a nacionalizmus, a konzervatív világszemlélet és az anómia. A vallásosság és a felekezeti különbségek nem befolyásolják az zsidóellenesség intenzitását (a vallási eredetű antijudaizmusra való hajlandóság kivételével).

A politikai tényezőket tekintve, a szélsőséges antiszemiták – önbesorolásuk szerint – sokkal jobboldalibbak és radikálisabbak, mint a többiek, és – ennek megfelelően – a Jobbik választói között szignifikánsan nagyobb az arányuk, mint a többi párt támogatói között. A két nagy párt – a Fidesz és az MSZP – támogatói között nincsenek nagy különbségek ebben a dimenzióban.

A holokauszttal és a múlt emlékezetével kapcsolatos mérések azt mutatták, hogy a holokauszttagadók aránya 2006 óta kb. 6-8 százalék, a holokauszt-relativizálóké viszont 2009 után megnőtt, és ma 19 százalék körül van. Ezeket az álláspontokat az antiszemiták között természetesen sokkal többen képviselik, mint a nem antiszemita csoportban, de az is figyelemre méltó, hogy az utóbbiban is jelentős arányban vannak olyanok, akik nem szívesen néznek szembe a zsidóüldözésekért a magyarokat terhelő felelősség kérdésével. A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy a zsidóellenesség és a múlttal való szembenézés elutasítása nem feltétlenül függ össze.

Az Izraelre vonatkozó vélemények elemzése azt jelzi, hogy Magyarországon is jelen van az „új antiszemitizmusnak” nevezett jelenség: a nem-antiszemiták egyötöde is elfogad egy általában rejtett zsidóellenességet tükröző kijelentést. Ennek az adatnak az értékelése azonban némi óvatosságot követel, mert a válaszok – pontosabban a nagyarányú válaszhány – azt is jelzik, hogy a közvéleményben az Izraellel kapcsolatos témákban igen nagy a tájékozatlanság.

Az antiszemitizmus percepciójára vonatkozó vizsgálódásainkból az derült ki, hogy a magyar lakosságban igen nagy azok aránya, akik nem tartanak antiszemitának olyan kijelentéseket és viselkedéseket, amik alighanem joggal antiszemitának tekinthetők. Ez az antiszemitákra

fokozottan érvényes, ami azt jelzi, hogy a zsidóellenesség a nagy többségük számára továbbra is illegitim.

A megkérdezettek csak a skinheadeket és a Jobbik híveit tekintik egyértelműen antiszemitának a különféle társadalmi csoportok közül, és nagy részük nem érzékel sok antiszemita csoportosulást a társadalomban. A lakosság körülbelül egynegyedét teszik ki azok, akik erős antiszemita atmoszférát érzékelnek az országban. A megkérdezettek fele azt állította, hogy nem találkozott még antiszemita jelenségekkel, és akik találkoztak, azok inkább a nyilvános térben – a médiában, a politikában és az utcán – érzékeltek zsidóellenességet, a magánszférában viszont alig.

Az antiszemitizmus kiváltó okának a társadalom többsége a butaságot és a bűnbakképző, előítéletes gondolkodást tartja, de a felnőtt lakosság 20-25 százaléka a zsidók szerepében és magatartásában véli felfedezni a zsidóellenesség fő okát.

BRÜSSZEL INTÉZET

Brüsszel Intézet Nonprofit Kft.

Cím: 1052 Budapest. Semmelweis utca 19.

Tel: +36 1 267 57 54

<http://www.brusszelintezet.hu>

info@brusszelintezet.hu
